AUSONIUS ŞI EMINESCU

DE

TRAIAN COSTA

Basmele şi poezia populară romînească au constituit unul din principalele izvoare de inspiraţie ale lui Eminescu.Orientarea spre popor şi spre creaţiile lui artistice rămîne linia dominantă în întreaga activitate politică şi literară a lui. Unind însă dragostea pentru literatura naţională cu o cultură multilaterală, el reprezintă o valoare care depăşeşte graniţele unei ţări. Luceafărul nu luminează o singură cîmpie şi un singur codru, ci şi mările şi oceanele. Eminescu nu e numai cel mai mare poet romîn, ci şi una din culmile poeziei universale.

În cultura lui Eminescu un loc important îl ocupă literaturile clasice, în special cea latină. Acest lucru îl dovedesc atît numeroasele cercetări de amănunt [1], cît şi cea închinată în ansamblu culturii lui [2]. Poetul antic preferat de Eminescu a fost incontestabil Horaţiu, din care a tradus şi a cărui versificaţie a studiat-o cu o rîvnă deosebită: *Oda în metru antic* e un rod al acestei rîvne. El cunoştea însă şi operele altor poeţi latini, mai ales din epoca lui August. Dar, după cum voi arăta, nu i-a rămas necunoscut nici un poet din secolul al IV-lea, cum a fost Ausonius.

Acum aproape treizeci de ani, în buletinul *Mihai Eminescu* [3], N. Laslo (= Lascu) a publicat cîteva note sub titlul *Din Eminescu inedit. Traduceri din clasici.* Pentru că e întîia menţiune a textului care mă interesează, reproduc în întregime pasajul:

«În foaia 165 a manuscrisului Nr.2258 (2) este tradusă o epigramă grecească, după o versiune latină, care visează judecata lui Paris:

Pallas în Lacedemona văzu pe Venera armată
Aide acum să luptăm, judice Paride-acum,

---

[1] Dintre care cele mai multe sînt enumerate de Perpessicius în ediţia sa (vol. III, 1944, p. 113; vezi şi vol. V, 1958, p. 424).

[2] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. II, 1935, p. 5—129 (în special p. 26—40); capitolul a fost reluat şi îmbogăţit în studiul *Cultura lui Eminescu*, în *Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor*, V (1956), 1—2, p. 243—377 (p. 260—272 privesc literatura latină).

[3] Anul 2 (1931), nr. 6, p. 88—91.

https://biblioteca-digitala.ro

Venera însă răspunse: — Armată mă-nfrunţi temerară,
Eu pe cînd te-am învins, ştii cumcă goală eram.

Menţionez că aceste două distihuri împreună cu cel publicat în ediţia Cuza a poeziilor lui Eminescu:

Pînă vei fi fericit număra-vei amici o mulţime,
Cum se vor întuneca vremile singur rămîi

sînt cele dintîi distihuri elegiace cunoscute în literatura noastră».

Cu minime deosebiri [1], textul a fost republicat de Perpessicius în *Poezii postume* [2] şi de G. Călinescu în studiul citat [3]. În notele din vol.V (p. 592), Perpessicius adaugă următoarele:

„În faţa textului *Pallas în Lacedemon*... Eminescu a notat şi textul latin, în redacţia:

Armatam vidit Venerem Lacedemone Pallas
Nunc pugnamus ait, judice vel Paride;
Cui Venus: Armatam, tu me temeraria temnis
Quae, quo te vici, tempore nuda fui.

Este unul din motivele *(Judicium Paridis)* cele mai des reluate în antologiile latine, de către nenumăraţi autori (Morus, Ausonius etc.) şi-n felurite variaţiuni.

În *Poetae latini minores*, ed. Aemilius Baehrens, Lipsiae, 1879-1883, vol. V, 99, aflăm:

VIII. IN VENEREM ARMATAM

Armatam Pallas Venerem Lacedaemone visens
«Vis nunc judicium sic ineamus» ait.
Cui Venus arridens «quid, me, galeata, lacessis?
Vincere quae possum nuda, quid arma gerens?»"

De aici trebuie să reţinem referirea la Ausonius. Bănuiesc că ea provine din Baehrens, care în nota textului citat spune: «VIII =Aus. epigr. 43; cf. Anthol. gr. XVI 174». Dar epigrama din Baehrens nu e a lui Ausonius. Rudolf Peiper [4] arată că ea, împreună cu alte şaptesprezece epigrame, a fost tipărită abia într-a patra ediţie a scrierilor lui Ausonius (de Hieronymus Auantius, Venetiis, 1496); aceste epigrame, ca şi altele care au sporit ediţiile ulterioare, nu sînt autentice, ci confecţionate, poate după originalele greceşti, de învăţaţii italieni din secolul al XV-lea [5].

La urma urmei, e aproape indiferent dacă epigrama lui Baehrens, citată de Perpessicius, este sau nu este a lui Ausonius, cîtă vreme textul pe care Eminescu însuşi a avut grija să-l transcrie alături de traducerea sa e atît de

[1] În afară de punctuaţie şi ortografie, singurele diferenţe sînt: *Lacedemon* şi *Venerea* (cf. vol. V, p. 8).

[2] Vol. IV, 1952, p. 597; apoi în ediţia bibliofilă din 1958, p. 598.

[3] *SCILF*, p. 272, nr. 2, unde se dă pentru prima oară şi textul latin al lui Eminescu.

[4] *Decimi Magni Ausonii Burdigalensis Opuscula* recensuit Rudolfus Peiper, Lipsiae, Teubner, 1886, p. LXXXV.

[5] Peiper, *l. cit.: praeter unum* (= Schenkl) *nemo fuit omnium qui Ausonio operam nauarunt, cui non probauerim ab Ausonio prorsus alienos hos fetus esse;* cf. şi p. 419.

https://biblioteca-digitala.ro

deosebit. Dar *acest* text e într-adevăr al lui Ausonius şi el poate fi găsit în ediţia lui Peiper (p. 336):

Armatam uidit Venerem Lacedaemone Pallas.
«Nunc certemus, ait, iudice uel Paride».
Cui Venus: «Armatam tu me, temeraria, temnis,
Quae, quo te uici tempore, nuda fui?»

În afară de ortografie şi de punctuaţie, textul copiat de Eminescu prezintă o singură diferenţă: *pugnamus* [1] în loc de *certemus* din versul 2.

Nu voi vorbi despre exactitatea traducerii (cu o uşoară abatere în ultimul vers), dar socot că merită să fie subliniat chipul şi fericit şi ingenios în care au fost redate cuvintele *iudice vel Paride* prin *judice Paride-acum*. Aici, *judice* romînesc nu poate fi substantiv [2], ci verb [3].

E indiscutabil deci că epigrama copiată şi tradusă de Eminescu e cea indicată aici, nu cea din Baehrens. Rămîne însă o problemă: Eminescu l-a citit pe Ausonius *direct*, sau a aflat epigrama în vreo culegere sau în vreo revistă, fără numele latin? Părerea mea este că Eminescu a răsfoit şi scrierile lui Ausonius [4]. În felul acesta, hotarele cunoştinţelor lui Eminescu în domeniul literaturii latine sînt mult lărgite.

АВСОНИЙ И ЭМИНЕСКУ

РЕЗЮМЕ

В рукописи 2258, находящейся в Библиотеке Академии РНР, на стр. 165 имеется латинская эпиграмма с румынским переводом Эминеску. Perpessicius, издатель сочинений великого поэта, ссылается к латинскому тексту Baehrens, *Poetae Latini minores*, том 5, стр. 99, VIII. Эпиграмма Baehrens, намного отличающаяся от текста рукописи Эминеску, ошибочно приписывается Авсонию (она принадлежит какому то гуманисту XV века). Но латинский текст, который приводит Эминеску, действительно взят из Авсония (за исключением лишь одного слова); он находится в издании Peiper, на стр. 336, LXIIII. Следовательно, можно сделать вывод, что Эминеску знал, возможно, не прямым путем, некоторые работы Авсония.

---

[1] Oare nu e *pugnemus* în manuscrisul lui Eminescu, aşa cum rezultă din traducere? Peiper nu are nici o variantă la bucata aceasta.

[2] Deşi *Dicţionarul Academiei* citează forma *judece* (substantiv) din traducerea *Eneidei* de Coşbuc.

[3] În sonetul *Iambul* (ed. Perpessicius, vol. IV, p. 356), Eminescu rimează *judec* cu *pudic;* s-ar putea ca în manuscrisul acestui sonet să fie *judic;* lipsa punctului de pe *i* nu e un lucru neobişnuit în grafia de atelier a poetului.

[4] Vorbind despre Ovidiu, G. Călinescu scrie *(SCILF*, p. 270*)*: *Noi credem totuşi că şi pe acesta îl răsfoise din obiceiul pe care îl avea de a lua în şir autorii clasici ai unei literaturi.*

https://biblioteca-digitala.ro

AUSONE ET EMINESCO

RÉSUMÉ

Le manuscrit n° 2258 appartenant aux fonds de la Bibliothèque de l'Académie de la R.P.R. contient à la feuille 165 un épigramme latin accompagné de la version roumaine due à Eminesco. Perpessicius, l'éditeur des *œuvres* du grand poète roumain, renvoie pour le texte latin à Baehrens, *Poetae latini minores*, t. V, p. 99, n° VIII. L'épigramme de l'édition de Baehrens, toute différente du texte manuscrit d'Eminesco, a été fautivement attribuée à Ausone. En réalité, elle doit appartenir à quelque humaniste du XVe siècle.

Le texte latin d'Eminesco a été en effet emprunté à Ausone : à l'exception d'un seul mot, il figure dans l'édition de Peiper, p. 336, n° LXIII. On peut donc en conclure que Eminesco a connu, peut-être indirectement, certains opuscules d'Ausone.

https://biblioteca-digitala.ro